

**ZAMONAVIY SHAROITLARDA O'ZBEKISTONDA MOLIVAVIY
TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASINI QO'LLASH
IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI**

Baqoyeva Gulbahor Matyoqubovna
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
Toshkent Nordik Xalqaro Universiteti
Iqtisod fanlari bo'yicha PhD, Dotsent
e - mail: gulibakoeva@gmail.com

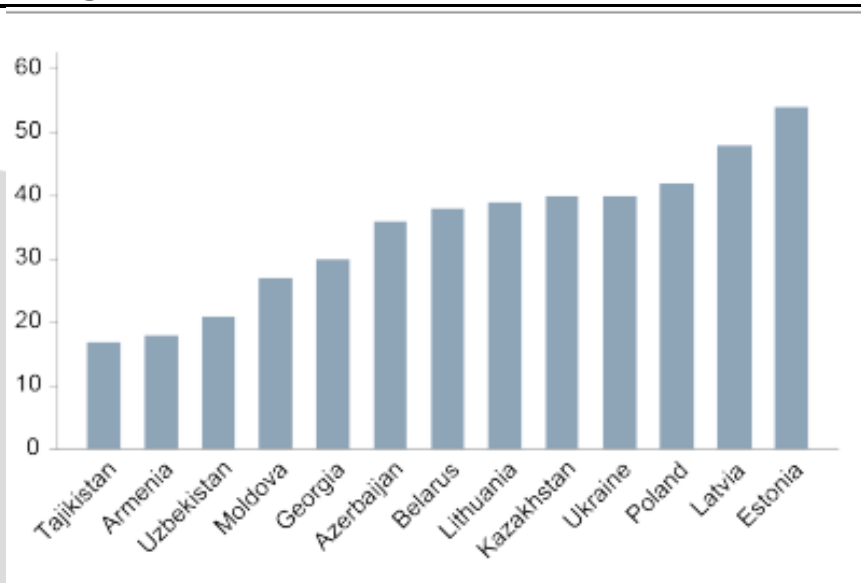
Kuranbayeva Shaxrizoda Ilhomovna
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
“Xalqaro iqtisodiyot va menejment” fakulteti 4 bosqich talabasi
e - mail: kuranbaeva2002@gmail.com

O'tgan yillar ichida bir-necha davlatlar o'zining dinamik Fintech eco-sistemasini yaratdi. Xitoy fintech-inovatsiallar ichida liderga aylandi. Ant financial va Tencent kompaniyalari esa fintech tizimda oldinda bormoqda. Ant financial kompaniyasiga tegishli bo'lga Ali Pay mobil pul o'tkazmalari ilovasi o'zining 700 million aktiv foydalanuvchilari va 80 million sotuvchilari bilan dunyodagi yirik kompaniyalardan biri bo'lib kelmoqda. Mening fikrimcha, O'zbekiston Xitoy fintech-ecosistemi dars olib o'z fintech-ecosistemi uchun qulay muhit yaratishi mumkin.

Xitoyning fintech sanoatining muvaffaqiyati ko'p jihatdan aholi soni, hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi va innovatsiyalar va tajribalarni rag'batlantiruvchi siyosat bilan bog'liq. O'zbekistonning fintech tizimi tajriba va innovatsiyalarni rag'batlantirish uchun qo'llab-quvvatlovchi nazorat muhitini yaratishda Xitoydan saboq olishi mumkin.

O'zbekiston sharoitida moliyaviy infrastrukturani yaxshilash. O'zbekiston Xitoydan fintech mahsulotlari va xizmatlarini joriy qilishni qo'llab-quvvatlash uchun mustahkam raqamli to'lovlar infratuzilmasini qurishni o'rganishi mumkin. Xitoyning mobil aloqaning yuqori kirib borishi Xitoyning fintech kompaniyalari muvaffaqiyatiga yordam berdi va O'zbekistonning mobil aloqaning yuqori darajasi ham fintechning o'sishi uchun salohiyatga ega.

Mahalliy iste'dodlarni rag'batlantirish: O'zbekiston fintech ekotizimini rivojlantirish bo'yicha tajribaga ega iqtidorli shaxslarni o'ziga jalb etadigan va saqlab qoladigan qulay muhitni yaratishi kerak. Hukumat O'zbekistondagi fintech startaplariga mahalliy tajribadan foydalanishda yordam berish uchun moliyaviy imtiyozlar, o'qitish imkoniyatlari va ta'lim dasturlarini taqdim etishi shart.

1-rasm. O'tish davridagi iqtisodiyotlarda voyaga yetganlar orasida moliyaviy savodxonlik darajasi (voyaga yetgan aholining foiz ulushi hisobida). 1

Ushbu rasmdan shuni ayta olamizki, O'zbekistonda voya yetganlar orasida moliyaviy savodxonlik darajasi 20% ga teng va bu qoniqarli ko'rsatkich emas.

Germaniya kuchli iqtisodiyoti, ilg'or texnologik innovatsiyalari va moliyaviy tajribasi bilan mashhur mamlakatdir. Uning fintech sanoati yillar davomida jadal rivojlanmoqda, hukumat sanoatni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratmoqda. O'zbekiston o'zining fintech ekotizimini rivojlantirishga intilayotgan ekan, fintech muhiti o'rnatilgan Germaniyadan oladigan bir necha tajribalar mavjud.

Fintech sanoati AQSHda ham sezilarli sur'atga ega bo'lib, moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlaydi, tranzaksiyalarni osonlashtiradi va moliyaviy institutlar va iste'molchilarga inqilobiy yechimlarni taqdim etadi. AQSh mustahkam fintech ekotizimiga ega va O'zbekiston bundan fintechni rivojlantirish bo'yicha ko'p tajribalarni o'rganishi mumkin.

Germaniyada innovatsiyalar va tajribalarni rag'batlantiradigan qo'llab-quvvatlovchi tartibga soluvchi muhit mavjud. Federal moliyaviy nazorat organi (BaFin) fintech faoliyatini, jumladan, raqamli valyutalar, blokcheyn texnologiyasi va kraudfandingni tartibga solish uchun javobgardir. BaFin fintech startaplariga innovatsiyalarni rag'batlantirishda moliyaviy qoidalarga rioya qilishni ta'minlash uchun ko'rsatmalar va talablarni taqdim etadi. Germaniyadagi me'yoriy-huquqiy baza shaffof, samarali va startaplar va tashkil etilgan moliyaviy institutlar uchun teng sharoit yaratishga yordam beradi.

AQSh hukumati ham fintech sanoati uchun qulay tartibga soluvchi muhitni yaratishda faol harakat qiladi. Hukumat fintech startaplarini qo'llab-quvvatlab keladi va innovatsiyalarni rag'batlantirish va manfaatlarni himoya qilish uchun 2010-yildagi Dodd-Frank Uoll-strit islohoti va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun va 2012-yildagi Jumpstart Our Business Startups (JOBS) qonuni kabi bir qancha qonunlarni isloh qildi.

¹ Standard and Poor'ning Global moliyaviy savodxonlik bo'yicha tadqiqoti

Normativ-huquqiy bazani yaratish jarayonida AQSh hukumati yangi texnologiyalar va zarur tartibga solish standartlari o'rtasida muvozanatni topishga intiladi.

O'zbekiston fintech sohasida innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi nazorat muhitini yaratish orqali Germaniyadan o'rganishi mumkin. O'zbekiston hukumati O'zbekiston Markaziy bankini fintech faoliyatini nazorat qilish uchun mas'ul bo'lgan asosiy organ sifatida ta'sis etdi. Biroq, moliyaviy sektorda fintech startaplarning rolini aniqlash va moliyaviy qoidalarga rioya qilishni ta'minlash uchun qonunchilikni yanada takomillashtirish zarur.

Moliyaviy inklyuziya fintechni rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir va Germaniya bu sohada muvaffaqiyatga erishdi. Germaniya hukumati moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlaydigan siyosatni o'rnatdi, masalan, moliyaviy xabardorlikni oshirish, moliyaviy xizmatlardan foydalanishni osonlashtirish, ayniqsa qishloq joylarida moliyaviy xizmatlardan foydalanishni osonlashtirishga qaratilgan "Moliyaviy qo'shilish strategiyasi"ni amalga oshirdi. Germaniya hukumati, shuningdek, barcha banklarga barcha mijozlarga asosiy bank hisoblarini taqdim etish majburiyatini yuklagan "To'lov hisoblari to'g'risida"gi qonun kabi moliyaviy inklyuzivlikni rivojlantirish bo'yicha turli tashabbuslarni qo'llab-quvvatlaydi.

O'zbekiston rivojlanayotgan davlat bo'lib, aholining ko'pchiligi bank xizmatiga ega bo'lmagan va banksiz jismoniy shaxslardir. O'zbekiston hukumati raqamli hamyonlarni rivojlantirish va elektron tijorat platformalarini faollashtirish kabi moliyaviy inklyuzivlikni rag'batlantirishga qaratilgan bir qancha dasturlarni boshlashi zarur.

1 -jadval. O'zbekistonda bank kartasi, Internet va mobil bankingdan foydalanish.

	2021	2022	2023	2023/2021 nisbati
Bank kartalari chiqarilgan	15215	16316	19523	2.5
Bank kartalari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi (milliard so'm)	10192.4	31324	53050	5.2
To'lov terminallari	169581	183060	208536	2.4
Axborot nuqtalari	2012	2345	4954	10.1
Omonatchilar soni	1432849	1515004	1638673	1.4
Depozit hisobvaraqlari soni	5030704	5364838	5809172	1.59
Internet-banking va bank mijozlari tarmog'i foydalanuvchilari	62227	81492	135629	9.5
Mobil va SMS-banking foydalanuvchilari	472573	979530	1906482	185

Germaniyaning fintech ekotizimi startaplar va tashkil etilgan moliyaviy institutlar o'rtasidagi hamkorlikdan katta foyda ko'radi. Strategik alyanslar startaplarga innovatsion fintech yechimlarini taqdim etish bilan birga tashkil etilgan institutlarning moliyaviy tajribasidan foydalanish imkonini beradi. Masalan, Germaniyaning Insurtech startapi Wefox mijozlarga

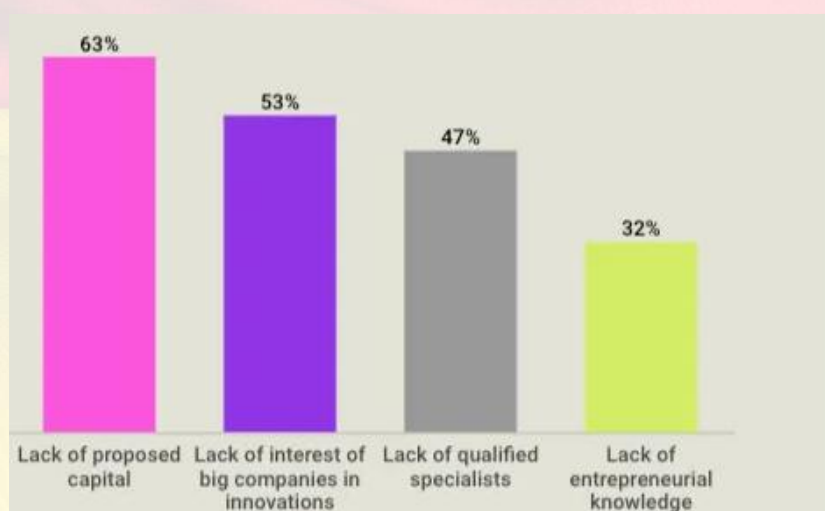
innovatsion yechimlarni taklif qilish uchun an'anaviy sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'ygan.

AQSHda ham yaxshi tashkil etilgan moliyaviy tizim mavjud va startaplar innovatsion yechimlarni ishlab chiqish uchun tashkil etilgan moliyaviy institutlar bilan hamkorlik qilmoqda. Bunday hamkorliklar startaplarga tashkil etilgan moliya institutlarining bilim va tajribasidan foydalanish, imkonini beradi.

O'zbekiston ham bunday hamkorlikdan sezilarli foyda ko'rishi mumkin. Hamkorlik startaplarga barqaror iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi innovatsion fintech yechimlarini ishlab chiqish imkonini beradi, bunda fintech kompaniyalar moliya institutlarining moliyaviy tajribasi va resurslaridan foydalanadilar. O'zbekiston hukumati fintech startaplari va tashkil etilgan moliya institutlari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishga yordam beruvchi qulay muhit yaratish orqali bunday hamkorlikni rag'batlantirishi mumkin.

AQSH fintech sohasida yetakchi investor bo'lib kelgan, bunda venchur kapitali (VC) fintechga investitsiyalari yillar davomida o'sib kelgan. 2010 va 2018 yillar oralig'ida AQShda fintech sanoatiga VC investitsiyalari taxminan 1 milliard dollardan 27 milliard dollargacha oshgan. Ushbu investitsiyalar investorlarning AQShdagi fintech ekotizimiga bo'lgan ishonchidan dalolat beradi.

O'zbekiston AQSh tajribasidan o'rganishi va fintech sanoatiga sarmoya kiritishni rag'batlantirishi mumkin. Hukumat rivojlanayotgan fintech sanoatiga investitsiyalarni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari, kreditlar va grantlar berishi mumkin. Bunday investitsiyalar startaplarga innovatsion fintech yechimlarini ishlab chiqish va barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun zarur resurslardan foydalanish imkonini beradi.

2 – rasm. O'zbekistonda startaplarni rivojlantirish bo'yicha asosiy muammolar.

· Kapital yetishmasligi; · Katta kompaniyalarning innovatsiyalarga kam qiziqishi; · Malakali mutaxassislarning yetishmasligi;

· Tadbirkorlik bilimining yetishmasligi.

Germaniyaning fintech sanoati texnologik jihatdan rivojlangan bo'lib, startaplar sun'iy intellekt va blokcheyn kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanadilar. Germaniyadagi Fintech startaplari ham innovatsion mahsulotlar va xizmatlarni taqdim etish uchun mavjud moliyaviy infratuzilmani birlashtiradi.

O'zbekistonning fintech ekotizimi hali ham shakllanmagan va mamlakat mavjud moliyaviy infratuzilmani innovatsion fintech bilan integratsiyalashuvini rag'batlantirish orqali Germaniyadan saboq olishi mumkin. Ushbu integratsiya yanada samarali moliyaviy tizimni ta'minlab, fintech yechimlarining keng qollanilishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy texnologiyalarning rivojlanishi ko'plab mamlakatlarning moliyaviy sektoriga sezilarli ta'sir ko'rsatdi va moliyaviy inklyuzivlikni oshirish va samaradorlikni oshirish uchun imkoniyatlar yaratdi. Bundan tashqari, fintech avvalroq jiddiy muammo bo'lgan moliyaviy operatsiyalar xavfsizligini yaxshilash uchun yechimlarni taklif qildi. Fintechning tez rivojlanishiga ko'plab omillar, jumladan, davlat yordami, bozor talabi va texnologik yutuqlar ta'sir ko'rsatadi.

Xalqaro tajriba nuqtai nazaridan, AQSh, Yevropa va Osiyo kabi yetuk iqtisodlar yillar davomida turli moliyaviy xizmatlar uchun raqamli yechimlarni taqdim etuvchi fintech kompaniyalaridan foydalanib kelmoqda. Bu mamlakatlar fintech kompaniyalariga o'z mahsulotlarini mas'uliyati cheklangan rejimlarda sinovdan o'tkazish, innovatsiyalar va o'sishni rag'batlantirish imkonini beruvchi tartibga soluvchi nazorat muhitini yaratgan. Bundan tashqari, rivojlangan mamlakatlarda raqamli innovatsiyalar va davlat va xususiy sektor hamkorligi uchun zarur bo'lgan yaxshi tashkil etilgan raqamli infratuzilma mavjud. Boshqa davlatlar, jumladan, Janubi-Sharqiy Osiyo va Afrikadagi rivojlanayotgan bozorlar ham fintechni rivojlantirish bo'yicha sezilarli yutuqlarga erishdi, bankdan foydalanish imkoniyati mavjud bo'lmagan aholi uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirdi.

O'zbekistonda hukumat fintech yechimlarini ishlab chiqish va joriy etishga ko'maklashish bo'yicha tashabbus ko'rsatmoqda. "Raqamli O'zbekiston" dasturi raqamli iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan infratuzilma, siyosat va qonunchilik asoslarini ta'minlashga qaratilganligi sababli, raqamli transformatsiya hukumatning asosiy masalasiga aylanmoqda. Shuningdek, mamlakat moliya sanoatida fintech va innovatsiyalarni joriy etishni rag'batlantirishga qaratilgan qator siyosatlarni amalga oshirmoqda. Banklar va boshqa moliya institutlari o'zlarining raqamli imkoniyatlarini kengaytirmoqda, ba'zilar esa raqamli hamyonlar va mobil banking yechimlarini joriy qilmoqda.

Ikkinchidan, O'zbekiston o'zining Yevropa va Osiyo o'rtasidagi o'rnidan foydalanib, Markaziy Osiyoda fintech markazi sifatida rivojlanishi mumkin. Bu joylashuv mamlakatga mustahkam raqamli infratuzilmani yaratish va mahalliy fintech startaplarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkonini beradi.

Uchinchidan, hukumat ko'proq fintech investitsiyalarini jalb qilish uchun boshqa mamlakatlarga o'xshash tartibga soluvchi tizimni ishlab chiqishi mumkin, bu esa mahalliy investitsiyalar va innovatsiyalarni rag'batlantirishi mumkin. Bu borada xususiy sektor tashabbuslari fintech startaplari va moliya institutlari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish uchun ham zarur bo'lishi mumkin.

O'zbekistonda fintech rivoji hali davom etayotgan bo'lsada, mamlakat uchun o'sish va kengayish uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. O'zbekiston raqamli iqtisodiyotning ahamiyatiga katta urg'u beradi va shu sababli o'zining ko'plab tashabbuslarida raqamli texnologiyalarni joriy etishga ko'maklashmoqda. Fintech asta-sekin O'zbekiston iqtisodiyotiga integratsiya qilmoqda, ammo hali qilinishi kerak bo'lgan vazifalar ko'p. O'zbekistonda fintechni rivojlantirish uchun mustahkam raqamli infratuzilmani, me'yoriy-huquqiy bazani va inson resurslarini yaxshilashni qo'llab-quvvatlash zarur bo'ladi. Mamlakat strategik joylashuvi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlangani tufayli Markaziy Osiyoda fintech markaziga aylanish uchun katta imkoniyatlarga ega. Fintech yechimlarini ishlab chiqish potentsial ravishda mamlakat iqtisodiyotini ko'tarishi va uni raqamli rivojlangan mamlakat sifatida shakllantirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasining qonunlari va normativ-huquqiy hujjatlari.
2. O'zbekiston Respublikasining ““Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida”gi 2019-yil 5-noyabrdagi O'RQ-580-sonli Qonuniga muvofiq yangi tahrirda qabul qilingan. URL: <https://lex.uz/acts/-2681>
3. O'zbekiston Respublikasining “To'lovlar va to'lov tizimlari “ haqidagi hujjat <https://lex.uz/ru/docs/5527922>
4. “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. URL:<https://yuz.uz/uz/news/2022-2026-yillarga-moljallangan-yangiozbekistonnin-gtaraqqiyot-strategiyasi-togrisida>
5. Mavzuga oid adabiyotlar.
6. "Fintech and Financial Services: Initial Considerations for Global Regulators" by the International Monetary Fund.
7. "Fintech in the Context of Financial Inclusion: A Review of Trends, Concepts, and Approaches" by the World Bank.
8. World Bank Group.”A New Growth Model For Building A Secure Middle Class”- Kazakhstan Systematic Country Diagnostic. April 2020.
9. "Shaping the Uzbekistan Fintech Landscape" - An article published by the Fintech Saudi initiative.

10. <https://www.forbes.com/advisor/banking/what-is-fintech/>
11. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/wealth-management/fintech-financial-technology/>
12. <https://www.germany-finance.com/germany-finance-veroeffentlicht-in-zusammenarbeit-mit-startbase-den-german-fintech-report-2021/?lang=en>
13. <https://lex.uz/ru/docs/>
14. <https://invest.gov.uz/en/mediacenter/news/an-integration-fintech-platform-for-business-will-be-launched-in-uzbekistan/>